

Nekem a Balaton a Riviéra¹ – turisztikai dzsentrifikáció a Balaton-felvidéken a COVID-19 járvány idején

For me, Lake Balaton is the Riviera – Tourism-led gentrification in the Balaton Uplands focusing on the Covid-19 impacts

NEMES GUSZTÁV, TOMAY KYRA,
SULYOK JUDIT, ORBÁN ÉVA

NEMES Gusztáv: tudományos főmunkatárs, ELKH Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaságtudományi Intézet; 1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4.; nemes.gusztav@krtk.hu; <https://orcid.org/0000-0003-1461-4794>

TOMAY Kyra: adjunktus, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Társadalom- és Média tudományi Intézet, Szociológia Tanszék; 7624 Pécs, Ifjúság útja 6.; tomaykyra@pte.hu; <https://orcid.org/0000-0003-0816-4635>

SULYOK Judit: Pannon Egyetem, Balatoni Turisztikai Kutatóintézet; 8200 Veszprém, Egyetem u. 10.; sulyok.judit@gtk.uni-pannon.hu; <https://orcid.org/0000-0003-1807-1897>

ORBÁN Éva: tudományos segédmunkatárs, ELKH Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaságtudományi Intézet; 1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4.; doktorandusz, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Demográfia és Szociológia Doktori Iskola; orban.eva@krtk.hu; <https://orcid.org/0000-0001-6028-2781>

KULCSSZAVAK: dzsentrifikáció; vidéki turizmus; turisztikai dzsentrifikáció; második otthonok; COVID-19 pandémia

ABSZTRAKT: Tanulmányunk azt tárgyalja, hogy a városi középosztálynak a COVID-19 pandémia idején felerősödött beáramlása a Balaton-felvidéki nyaralókba, második otthonokba milyen társadalmi, gazdasági következményekkel, dzsentrifikációs hatásokkal jár. Kutatási tapasztalataink szerint a COVID-19 járvány egyrészt felerősítette, másrészt új mederbe terelte a vidék átalakulási folyamatait. A vidéki turizmus a járványhelyzet miatt először leállt, azután hihetetlen mértékben felpörgött. Ugyanakkor a pandémia nyomán kiszélesedő távmunka, illetve távoktatás alapvetően változtatta meg a vidékhez való viszonyt, sokan „leköltöztek” az eddig csak nyaralóként használt ingatlanokba. A Balaton környéki ingatlanárak meredeken emelkednek, a beköltözők mellett megjelentek a befektetők és a „hideg pénz” is, ami egyértelműen dzsentrifikációs átalakulásról tanúskodik.

Tanulmányunk félig strukturált interjúk és egy kérdőíves vizsgálat eredményei alapján azt tárja fel, hogy a Balaton-felvidéken miként alakult a vidéki turizmus a járvány egyes szakaszaiban, hogyan változott a nyaralótulajdonosok attitűdje és gyakorlata a vidékre költözéssel kapcsolatban, illetve melyek voltak a változás fő okai és tényezői, továbbá milyen változásokat hozott mindez a társadalmi, gazdasági környezetben, a helyi fejlesztési lehetőségekben. A kutatás eredményei szerint a pandémia felerősítette a korábbi tendenciákat, vagyis a vidéki tér iránti kereslet növekedését. Ugyanakkor a jövőbeni szándékok a vidékre költözést illetően már mérsékeltebbek, és ennek hátterében a szolgáltatások kínálata és minősége is szerepet játszik.

Gusztáv NEMES: senior research fellow, Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies ELKH; Tóth Kálmán u. 4., H-1097 Budapest, Hungary; nemes.gusztav@krtk.hu; <https://orcid.org/0000-0003-1461-4794>

Kyra TOMAY: assistant professor, Department of Sociology, Institute of Social and Media Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Pécs; Ifjúság útja 6., H-7624 Pécs, Hungary; tomay.kyra@pte.hu; <https://orcid.org/0000-0003-0816-4635>

Judit SULYOK: senior lecturer; Balaton Tourism Research Centre, University of Pannonia; Egyetem u. 10., H-8200 Veszprém, Hungary; sulyok.judit@gtk.uni-pannon.hu; <https://orcid.org/0000-0003-1807-1897>

Éva ORBÁN: research assistant, Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, ELKH; Tóth Kálmán u. 4., H-1097 Budapest, Hungary; PhD student, Demography and Sociology Doctoral School, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Pécs; orban.eva@krtk.hu; <https://orcid.org/0000-0001-6028-2781>

KEYWORDS: gentrification; rural tourism; tourism gentrification; second homes; COVID-19 pandemic

ABSTRACT: This study examines the social and economic consequences, gentrification effects and possible responses to the influx of the urban middle class into second homes in the Balaton Highlands, which intensified during the COVID-19 pandemic. The pandemic has both intensified and reoriented the processes of rural transformation. Rural tourism was first brought to a standstill by the pandemic, then it took off at an incredible rate. At the same time, the expansion of teleworking and distance learning in the wake of the pandemic has fundamentally changed the relationship with the countryside, with many people 'moving down' to properties previously used only as holiday homes. Property prices around Lake Balaton are rising steeply, and venture capital investors are replacing lifestyle migrants on the real estate market that is a clear sign of gentrification in the making.

Our study uses semi-structured interviews and a questionnaire survey to explore how rural tourism evolved in the different phases of the epidemic in the Lake Balaton region? How did the attitudes and practices of holiday home owners towards moving to the countryside change? What were the main drivers and factors of change and how did they change the social and economic environment and local development opportunities? The results of the research show that the pandemic has reinforced previous trends, i.e. the increase in demand for rural living space. Rural incomers have become an important target group for local service providers and this has also led to new solutions and innovation. Future intentions to move to the countryside are more moderate, in which the availability (or lack thereof) of public services play an important role.

Bevezetés

Tanulmányunk témája a COVID-19 pandémia hatása a vidéki (elsősorban második otthonokba, nyaralókba irányuló) turizmus által érintett területeken, közelebbről a Balaton-felvidéken korábban megindult társadalmi, gazdasági, kulturális folyamatokra. Vizsgálódásunk a jelenleg is zajló Lo-Káli kutatáshoz kapcsolódik, melynek keretében a Káli-medence² példáján térképezzük fel, hogy a vidéki turizmus, illetve a gasztroturizmus hogyan, milyen irányokban változtatja meg a térség karakterét; miben áll a hely vonzereje; a szolgáltatók, termelők milyen értékrend mellett, milyen céllal hozzák létre és működtetik turisztikai vállalkozásaikat; és mindez milyen hatást gyakorol a helyi életvilágra. A kutatás során markáns hatásokat, trendeket azonosítottunk. Eddigi eredményeink alapján a Káli-medencében a turizmus és a dzsentifikációs folyamatok – a városi értelmiségiek és középosztálybeliek „leköltözése” és az általuk indukált változások – egymástól el-

választhatatlanul készítették elő a közelmúlt turisztikai fejlődését. Sokan először látogatóba, nyaralni érkeznek, felfedezik és megszeretik a helyet, majd később beköltözők lesznek. Ugyanakkor a városi látogatók számára vonzó tereket, szolgáltatásokat többnyire a korábbi beköltözők, életmódvállalkozók hozzák létre, hiszen ők rendelkeznek megfelelő kulturális tőkével a városi középosztály igényeit kiszolgáló vendéglátás, szállások, programok kiépítéséhez. A középosztályi, értelmiségi beköltözés és a vidéki turizmus így lényegében kölcsönhatásban és egymást erősítve eredményezi a térség turisztikai dzsentrifikációját (Nemes, Orbán, Tomay 2022).

Ezekbe a folyamatokba érkezett meg a COVID-19 pandémia 2020 tavaszán, az élet minden területét alaposan felforgató hatásaival. Először minden bezárt, a turizmus szinte nullára esett vissza, majd a vidéki vendéglátóhelyek – a budapestiekkel ellentétben – kinyitottak, és a Balaton-felvidék rekordforgalmú szezonra zárt. A pandémia nyomán kiszélesedő távmunka, illetve távoktatás alapvetően változtatta meg a vidékhez való viszonyt, sokan „leköltöztek” az eddig csak nyaralóként használt ingatlanokba. A Balaton környéki ingatlanárak az egekbe szöktek, rengeteg ház, pince cserélt gazdát, közben sok területen élesedtek az ellentétek a tősgyökeresek, a régi beköltözők, a nyaralósok és az újonnan érkezők között. Minderről azonban eleinte csak beszélgetésekből, újságcikkekből, Facebook posztokból értesültünk. Jelen tanulmányunk e folyamatok – lehetőségekhez képest módszeres – feltárását, elemzését célozza, interjúk és egy online kérdőíves vizsgálat eredményei alapján.

A COVID-19 járvány nyomán szerte Európában megnőtt az érdeklődés a zöldterületek és a privát terek iránt; a sajtó tele volt a „városiak vidékre menekülnek” típusú hírekkel (Smith et al. 2021; Åberg, Tondelli 2021). Ugyanakkor a kutatások azt mutatják, hogy a járvánnyal összefüggő tapasztalat és a vidéki tér iránti vágy felerősítheti a már a 2008-as válság óta jellemző trendeket: a második otthonok számának dinamikus növekedését, és ezzel jelentősen erősíti a vidéki dzsentrifikációt (Smith et al. 2021). Kutatásunk kérdése, hogy miként alakult a vidéki turizmus a járvány eltérő szakaszaiban a Balaton-felvidéken, hogyan változott a nyaralótulajdonosok attitűdje és gyakorlata a vidékre költözéssel kapcsolatban, és mindez miként hatott az ingatlanpiacra. Azt vizsgáljuk továbbá, hogy a pandémia következtében megfigyelhető változások vajon új folyamatoknak, vagy a korábban megfigyelt dzsentrifikációs trendek felerősödésének tekinthetőek-e. A COVID-19 hatásaival foglalkozó nemzetközi kutatások tanúsága szerint a COVID-19 járvány számos nyugati jóléti államban felgyorsította a dzsentrifikációs ingatlanpiaci folyamatokat: az Egyesült Királyságban a vidéki kistelepüléseken 2020-ban a házvásárlás iránt 126%-kal nőtt az érdeklődés, míg Svédországban a népesség 5%-a szeretne teljesen vidékre költözni (Åberg, Tondelli 2021). Kutatásunkban ezért azt is vizsgáljuk, hogy a járvány alatt a népszerű turisztikai célpont környékére leköltözők jövőbeli tervei és a környék ingatlanpiaca miként alakulnak.

Szakirodalmi áttekintés

A turizmus³ mint a szabadidő eltöltésének módja a második világháborút követően terjedt el a fejlett nyugati világban (Cohen 1984), ami létrehozta a gyorsan növekvő turizmusipart (Urry, Larsen 2011). A tömegturizmus korai formái a vízparti üdülőhelyek, történelmi városok és más, a turizmus számára tervezett vagy újjáépített terek fogyasztására összpontosítottak, napjainkban azonban a globális turizmus térnyerésének és az úticélok közti verseny erősödésének köszönhetően a turisták újabb és újabb – korábban érintetlen – területeket keresnek fel, ezáltal nő a turizmus iránti kereslet. Másfelől a turizmus az agrárszektor háttérbe szorulásával, a szép természeti környezetet nyújtó vidéki térségek, települések fejlesztésének, jövedelemtermelésének is egyre inkább előtérbe kerülő megoldásává válik. A vidéki turizmusnak számos definíciója létezik. Jelen tanulmány az UNWTO meghatározását használja, mely szerint: a vidéki turizmus olyan turisztikai forma, melynek során a látogatói élmény többnyire természet alapú tevékenységekhez, a vidéki életmódhoz, kultúrához és tájhoz, illetve az ezeken alapuló termékekhez kötődik. A kapcsolódó turisztikai tevékenységek vidéki (nem városi) területeken zajlanak, ezekre jellemző az i) alacsony népsűrűség, ii) a táj-, mező- és erdőgazdálkodás, valamint a iii) hagyományos társadalmi szerkezet és életmód (UNWTO 2020). A vidéki turizmust tehát a falusi vagy agroturizmusnál tágabb fogalomként értelmezzük, és elemzésünkben sem különítjük el a napi látogatókat, a turistákat és a második otthonnal rendelkezőket.

Az elmúlt évtizedekben a nyaralók, második otthonok és használóik iránti érdeklődés megnőtt a nemzetközi turizmuskutatók körében (Müller 2021), tekintettel arra, hogy a hagyományos terepnek számító skandináv országok mellett – ahol hosszú múltra tekint vissza a második otthonok megléte, használata –, napjainkban számos más, zömmel nyugati társadalomban is növekszik a számuk (Mowl, Barke, King 2020). A kutatások változatos témaköröket érintenek, ide tartozik például a második otthonokhoz kapcsolódó fogyasztás (Larsson, Müller 2019), a vidék terheltségének/fenntarthatóságának aspektusai, az adott területre gyakorolt hatások (Back 2020; Guimond, Simard 2010), a második otthonok és az életminőség viszonya (Pitkänen, Lehtimäki, Puhakka 2020), vagy a vidékfejlesztéssel való kapcsolata (Wu, Gallent 2021). A téma sokrétűségét csak árnyalja, hogy a második otthon fogalma – társadalmi, földrajzi szempontból egyaránt – változatos jelenségeket takar (Roca 2016). Az ilyen típusú ingatlanok más és más sajátos jellemzőkkel városi, hegyvidéki, vízparti környezetben, illetve nagyváros közeli agglomerációban is jelen vannak (Müller 2021). A tulajdonosok motivációit tekintve, különösen a vidéki terekben található ingatlanok esetében, jelentős szerepe van a természetközelségnek, a nyugodt környezetnek (Pitkänen, Lehtimäki, Puhakka 2020), vagyis ezek a helyek alternatív, jobb életminőséget kínáló lakóhelyet jelentenek (Guimond, Simard 2010). A második otthonok iránti érdeklődés erősödése mögött megjelenik a befektetési szándék is (Wu, Gallent 2021). A kuta-

tások egy része a jövőbeni beköltözés potenciálját is vizsgálja, ez esetben korlátozó tényezőként a közszolgáltatások megléte/hiánya kerül előtérbe (Back 2020; Sulak, Türk 2022).

A második otthonok tulajdonosai jellemzően magasabb társadalmi státusszal (Guimond, Simard 2010; Wu, Gallent 2021) és jelentős erőforrásokkal rendelkeznek (Larsson, Müller 2019), a birtokolt ingatlanok pedig – különösen az elmúlt években tapasztalható tendenciák alapján – egyre jobb állapotúak (Mowl, Barke, King 2020). Ennek a társadalmi csoportnak – vagyis a második otthonnal rendelkezőknek – a jelenléte jelentős hatással van az adott célterületre, a szakirodalom fókuszában elsősorban a negatív hatások állnak (például a beilleszkedés hiánya a helyi közösségbe). Gazdasági szempontból pozitívumnak tekintik az általuk generált fogyasztást (Back 2020). Fogyasztási szokásaikat tekintve a második otthonnal rendelkezők inkább turisták – Michalkó és szerzőtársai (2017) megfogalmazásában „láthatatlan turisták” –, ami több szabadidős, kulturális, vendéglátási szolgáltatás igénybevételével jár (Larsson, Müller 2019). Ennek következtében változik a helyi szolgáltatási struktúra (Guimond, Simard 2010): sok esetben a szolgáltató jellegű tevékenységek kerülnek előtérbe, szemben például a mezőgazdasággal, illetve előfordulhat, hogy adott szolgáltatás (kiskereskedelmi üzlet) fennmarad, míg egy másik (iskola) veszélybe kerül. Az időbeli eloszlást tekintve a második otthonot használók az adott desztinációt nagyobb arányban keresik fel az ún. főszezonban (Back 2020; Pitkänen, Lehtimäki, Puhakka 2020; Sulak, Türk 2022), ami – a turistákkal együtt – helyi szinten még nagyobb terheléssel jár. A lokális közösség számára számottevő negatív hatást jelent az ingatlanárak növekedése (Guimond, Simard 2010). A helyi döntéshozók több eszközzel is rendelkeznek ahhoz, hogy alakítsák a második otthonhoz kötődő folyamatokat, ilyen például a területi tervezés és a közszolgáltatások biztosítása (Larsson, Müller 2019), ugyanakkor sok helyen a helyi közösségeket kevésbé vonják be a második otthonokat érintő fejlesztésekbe (Alipour et al. 2017).

Dzsentrifikáció

Dzsentrifikáció alatt a városkutatás hagyományosan azt a folyamatot érti, amelynek során magas társadalmi státuszú, közép- és felsőközéposztálybeli lakosok költöznek be alacsonyabb társadalmi státuszú, szegényebb, gyakran etnikai kisebbségek által lakott belvárosi városnegyedekbe, ami e lakónegyedek fizikai, társadalmi és kulturális szerkezetének fokozatos átalakulását, a korábban ott élők kiszorulását eredményezi (Glass 1964; Smith 1996; Zukin 1987; Cocola-Grant 2018). A nagyvárosoktól távolabbra irányuló jóléti migráció leírására jelen tanulmányban a vidéki dzsentrifikáció fogalmát használjuk, ezáltal hangsúlyozva a célterületen élők és az újonnan érkezők közötti társadalmi egyenlőtlenséget, az ebből fakadó kiszorító hatást, valamint a folyamat kritikai vizsgálatának szükségességét (Philips 2009). A vidék dzsentrifikációjának lényege, hogy városi felső és

középosztályhoz tartozó csoportok költöznek természeti és társadalmi értékeik miatt vonzó vidéki településekre (Philips 1993), ahol a városi fogyasztók a saját értékeik és vízióik szerint alakítják át a helyi adottságokat, az épített és a természeti környezetet (Kovách 2012), amelynek következtében a települések mind gazdasági, mind társadalmi értelemben felértékelődnek.

Mediterrán nagyvárosokban végzett kutatásai alapján azonban Cocola-Gant (Cocola-Gant 2018; Cocola-Gant, Gago, Jover 2020) már nem csak lakóhelyi, de turisztikai dzsentifikációról is beszél, mivel meglátása szerint a turizmus ugyanazokat a felkapott, dzsentifikált városi tereket fogyasztja, és – különösen az AirBnB jellegű szolgáltatások révén – a beköltözéshez hasonló árfelhajtó erővel bír az ingatlanpiacon. A növekvő turisztikai nyomás, a folyamatos tömeg, zaj és éjszakai élet, a változó szolgáltatások és az ingatlanárak emelkedése ugyanúgy hozzájárul a korábbi lakosság kiszorulásához, mint az állandó beköltözések esetében. Hagyományosan a vidéki dzsentifikáció fogalma alatt állandó jellegű beköltözést értünk (Phillips 1993), ugyanakkor e vonatkozásban is erős összefüggéseket találunk a turizmussal. A távmunka egyre általánosabbá válása révén a vidéki helyszínek időszakos látogatása és a tartós vidékre költözés között több átmeneti forma jelent meg. Számos szerző (Janoschka, Haas 2014; Hines 2010; Huete, Mantecón 2012) próbálta konceptualizálni az alkalmi látogatóból állandó vidéki lakossá válás folyamatát. A legutóbbi évtizedek vidéki folyamatait vizsgálva (Solana-Solana 2010) egyre inkább az látszik, hogy a vidéki terekben a látogató, a turista, a másodikotthon-tulajdonos és az állandó beköltöző kategóriák nem válnak el élesen egymástól. Tanulmányunkban ezért a turisztikai dzsentifikáció fogalmát kiterjesztjük a vidéki térségekre is, amennyiben a vidéki térben akár állandó, akár időszakosan (nyaralóként) jelenlévő magasabb társadalmi státuszú, urbánus népesség társadalmi, gazdasági, és ingatlanpiaci kizorító hatásait vizsgáljuk.

A desztináció bemutatása

A Balaton és környéke hazánk egyik legjelentősebb turisztikai célpontja, a régió egyike a 429/2016. számú kormányrendelet által meghatározott 11 turisztikai térségnek. A terület gazdasági, társadalmi helyzetét befolyásolja a tótól való távolság; a part menti települések jelentős turisztikai forgalommal terheltek, míg az általunk vizsgált Káli-medence és térsége mindeddig egy szűkebb csoport által kedvelt, kisebb forgalmú, eldugott desztinációnak számított. A Balaton és környéke az elmúlt években a belföldi vándorlás népszerű célpontja lett, és jelentős csoportot alkotnak a második otthonal/üdülőingatlannal rendelkezők is. A Balaton és környéke vendégforgalmi adatai az elmúlt években folyamatosan növekedtek. A Központi Statisztikai Hivatal (KSH 2019) adatai szerint a COVID-19 pandémia előtt, 2019-ben a kereskedelmi szálláshelyeken 1,9 millió vendég közel 6 millió vendégéjszakát töltött el. A vendégéjszakák kétharmada (67,5%) a belföl-

di vendégektől származott, a hazai turizmus évek óta meghatározó. Bár a COVID-19 járvánnyal kapcsolatos korlátozó rendelkezések következtében a turizmus leállt, a Balaton és környéke 2020 és 2021 nyarán – amikor a turisztikai szolgáltatók ismét kinyithattak – jó eredményeket ért el. A nyári hónapokban (június – augusztus) a vendégéjszakák száma 2020-ban 2,3, 2021-ben pedig 2,5 millió volt (KSH 2020, 2021). A kereskedelmi szálláshelyeken regisztrált vendégforgalom mellett, a desztinációban számottevő az ún. láthatatlan (például egynapos kirándulókhoz kötődő) turizmus, valamint a kereskedelmi szálláshelyeken nem regisztrált forgalom; ide tartozhat a barátok, rokonok által biztosított szálláshely vagy a jelen tanulmány fókuszában álló második otthon / üdülőingatlan.

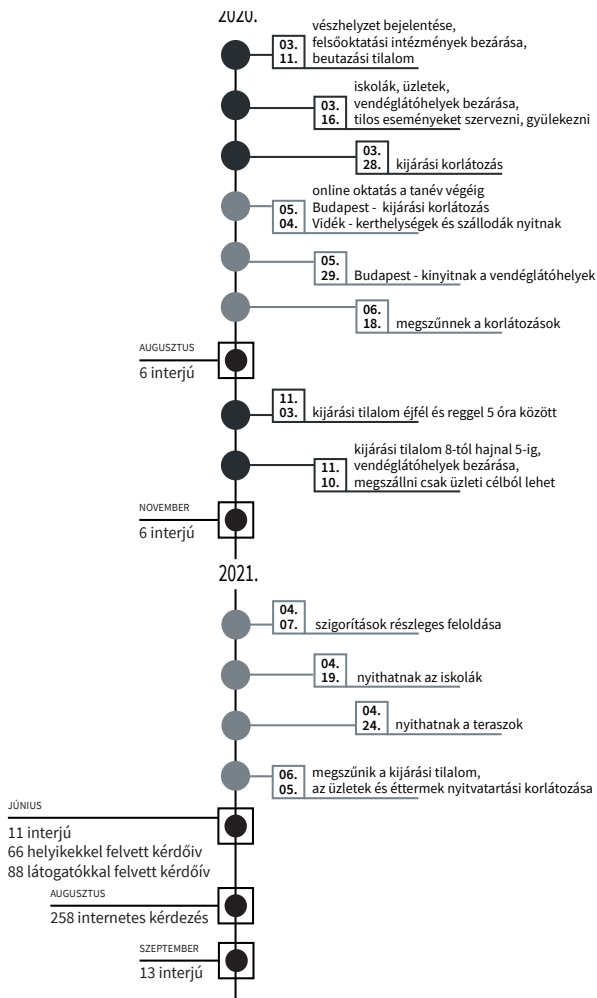
A COVID-19 pandémiát megelőzően a Balaton turizmusában a többnapos külföldi és belföldi utazók alkották a legjellemzőbb csoportot (Madarász, Raffai 2020). 2020-2021-ben egyértelműen – a külföldi utazók szerepének csökkenése mellett, ami a korlátozások miatt nem szorul különösebb magyarázatra – jelentős mértékben megnőtt a második otthonnal, üdülőingatlanal rendelkezők szerepe (Madarász, Raffai 2020). A második otthonok jelentőségét támasztja alá, hogy a Központi Statisztikai Hivatal turisztikai keresletet célzó felmérésének eredményei szerint 2020-ban 610 ezer többnapos belföldi utazás irányult a Balaton régióba, aminek során saját házban, nyaralóban szálltak meg az utazók. Ezek az utazások összesen 3,9 millió napnyi tartózkodási időt vontak magukkal, ami több mint 12 milliárd forint bevétellel járt a desztináció szolgáltatói számára. A saját ingatlan mellett számottevő a rokonok, barátok által biztosított szállás, ennek eredménye 2020-ban: 446 ezer utazás, 2,1 millió nap és 8,2 milliárd forintnyi költség (KSH 2020, 2021). Az elmúlt néhány évben a szegmens dinamikus bővülése figyelhető meg: 2019-ről 2020-ra a saját ingatlan használata növekedett, ezzel szemben a barátok, rokonok által biztosított szálláshelyeken kevesebb forgalom realizálódott.

Módszertan

Tanulmányunkban az alábbi primer adatokat elemeztük. A Lo-Káli kutatás keretében a Káli-medencében eddig elkészült mintegy 110 félig strukturált, személyes interjú közül jelen tanulmányban a 2020 augusztusa és 2021 októbere között a Káli-medencében és a Tapolcai-medencében a jelentős vendéglátókkal és szállásadókkal, illetve lakosokkal, nyaralókkal készült 36 interjú eredményeit dolgoztuk fel (1. ábra, Melléklet 1. táblázat).

Emellett 2021 nyarán online kérdőíves felmérést végeztünk a magyar lakosság körében (1. ábra). A vizsgálat célcsoportját olyan 18-60 év közötti, a COVID-19 járványt megelőzően városban élő magyarországi lakosok alkották, akik legalább középszintű iskolai végzettséggel rendelkeztek, és a járvány hatására több időt töltöttek vidéken, mint a pandémiát megelőzően. A lekérdezés, mintaválasztás célzott Facebook hirdetések segítségével zajlott a Sayit felületén. A Facebook

1. ábra: Covid korlátozások és adatfelvételek
Covid restrictions and data collection

Forrás: koronavirus.gov.hu alapján saját szerkesztés

hirdetések mellett minden 20 000 főnél nagyobb város, illetve minden megye Facebook csoportjaiban megosztottuk a kérdőíves vizsgálatról szóló posztot, összesen 45 (jellemzően a város életével kapcsolatos, illetve úgynevezett „adok-veszek”) csoportban. A kitöltőket az általános demográfiai információk mellett arról kérdeztük, hogy a pandémia következtében hogyan változtak a vidéki terek használatához kapcsolódó szokásaik, hogy rendelkeznek-e vidéki ingatlannal, és annak mik a jellemzői, illetve a jövőre vonatkozó terveikre is rákérdeztünk a vidékre költözéssel kapcsolatban. Összesen 258 válasz érkezett be, közülük 45-en jelöltek meg Balaton környéki (a Balaton turisztikai térséghez tartozó) céltelepü-

lést, jelen tanulmányban az ő válaszaikat elemeztük. Ha tekintetbe vesszük a magyar lakosság által birtokolt második otthonok pontos statisztikai adatainak hiányát, valamint a kutatási módszertan, mintavétel korlátait, jelen kutatásunk feltáró jellegűnek mondható, eredményei nem általánosíthatóak, és elsősorban további hipotézisek megfogalmazására alkalmasak.

Eredmények – elemzés

A Balaton-felvidéki turisztikai szolgáltatók tapasztalatai

„...Beültem inni és észre se vettem az árak színvonalát...”

A vendéglátást és általában a turizmust a COVID-19 pandémiához kapcsolódó korlátozások, félelmek nagyon erősen befolyásolták. Ugyanakkor a konkrét hatások szorosan összefüggtek a vendéglátás, szállásadás helyszínével, típusával és a tulajdonosok, üzemeltetők innovációra, alkalmazkodásra való képességével és hajlandóságával. Az interjúink alapján azt mondhatjuk, hogy a járvány egymást követő hullámai inkább fel-, mint megrázták a Balaton-felvidéki vendéglátást. Amíg Budapesten 2020 tavaszán a nagyhírű Michelin csillagos éttermek is sorra bezártak, és gyakorlatilag az egész nyári szezon elmaradt,⁴ addig vidéken az első néhány heti pánik után, a szezonnyitásra nagyjából megszűntek a lezárások, és minden kinyitott. A nyitva tartás azonban vidéken is csak sok alkalmazkodással, innovációval volt lehetséges. Szinte minden átalakult; a vendégek összetétele, stílusa, a munkaerő és a nyersanyagok elérhetősége, a helyi környezettel való kommunikáció nemcsak a járvány előtti időszakhoz képest, hanem az egyes hullámok között is folyamatosan változott.

Vendégforgalom, a vendégek összetétele

Az első hullámban először (2020. május 4-én) a vidéki éttermek teraszainak megnyitása vált lehetővé, de már sokkal hamarabb, március végén megjelentek híradások arról, hogy „A Balatonhoz menekülnek a vírustól tartó budapestiek”.⁵ A szezon elején a nyaralókba, apartmanokba leköltözők mellé megérkeztek a turisták is, és a 2020-as év nyara „soha nem látott forgalmat” hozott a Balaton-felvidéken és általában a Balaton környékén. A külföldről érkező látogatók szinte teljesen hiányoztak, a hazai turisták többsége viszont nem kockáztatott külföldi utat, közülük sokan megjelentek a környéken. A tömeghez az enyhülő járvány, a bizakodó hangulat és a szokásos utazások, vásárlások elmaradása következtében a bankszámlákon és a Szép-kártyákon felhalmozódó pénz is hozzájárult. „...*Alig van készpénzbevételeink. Majdnem mindenki Szép-kártyával fizet. Rengeteg pénz halmozódott föl*” (I1).

Amíg Budapesten sorra zártak be a hotelek, és egész apartmanházakat adtak ki hosszú távra olcsó albérletként, addig a Balatonnál jelentősen megemelkedtek a szállásárak. A szálláskínálat is bővült, egyre-másra nyíltak az új vendégházak, mivel legalábbis a kisebb szálláshelyek, apartmanok, vendégházak jellemzően teltházzal mentek elő- és utószezonban egyaránt.

„...Az volt az érdekes, hogy májusban, ahogy megnyithattunk, ugyanúgy tele lettünk, mintha semmi nem történt volna. Szeptemberig tartott a szezon, de tulajdonképpen a következő lezárásig, ami novemberben volt, folyamatos teltházzal mentünk... azt a szezonunkat semmihez nem tudom hasonlítani, minden eddiginél jobb volt” (12).

Ugyanakkor a Káli-medencében a vendégek összetétele jelentősen megváltozott. Ez a terület hagyományosan a városi kulturális elit célpontja volt, az ideérkezők többnyire tisztában voltak a helyi értékekkel, lehetőségekkel és korlátokkal, visszajáró vendégekként élvezték a „hely szellemét”. Mindez a turisztikai tendenciák következtében már a járvány előtt változásnak indult, azután a COVID-19 pandémia következtében nagyon jelentősen átalakult. Az új látogatók nem a Káli-medence értékei miatt jöttek ide, hanem egyszerűen nyaralóhelyet, kikapcsolódást kerestek. Sokan hiányolták a városokban, illetve a tengerparton, vagy a Balaton déli partján megszokott szolgáltatásokat, lehetőségeket.

„Sokan voltak, és valahogy nem igazán érezték azt, hogy miért ide kellett jönniük. Valószínűleg olvashatták valahol, hogy a Káli-medencébe kell menni nyaralni, de nem értették a lényegét. Hogy itt a béke, a nyugalom, a passzív kikapcsolódás a lényeg ... azelőtt szerintem külföldre járhattak, vagy sohasem láttuk itt azt az embertípust előzőleg” (12).

A megkérdezett vendéglátósok szerint általánosan romlott a hangulat, a kommunikáció, a vendégek sokszor minősíthetetlen hangnemben beszéltek a személyzettel és a helybeliekkel is.

„Mondjuk úgy, „elég” bunkók a vendégek, lekezelik a vendéglátósokat. Ez most már évről évre változik, hogy igazándiból úgy gondolják, hogy a vendéglátós az egy állat, és néha úgy is beszélnek az emberek sajnos... Biztos, hogy azért ez a vírus betett, de idén nagyon arrogánsak voltak az emberek. Nagyon kevés a kedves vendég, mondjuk úgy” (13).

Az üzletnek jól tett a forgalom, de a stílusváltás a tömeggel együtt nagyon megterhelte a vendéglátósokat. A vendégek közül sokan az „*újgazdag réteget*” képviselték „*az új réteget, akinek az az érdekes, hogy milyen drága a kocsija, meg milyen drága nő ül mellette...*” (14). „*Én, tényleg nem szeretném a vendégeket minősíteni, de nem is baj, hogy eddig elmaradtak... Amikor mindent akarok a pénzemért, mert nekem az jár, mert kifizettem, akkor az enyém...(12)*”

Különbségek a két szezon között

A 2020-as és 2021-es szezon jelentősen különbözött egymástól. Az előző év tapasztalatai alapján mindenki azt várta, hogy a COVID-19 járvány második nyarán

is rekordforgalom lesz a Balaton környékén, de nem így történt. Összességében nem volt sokkal kevesebb bevétel, de nagyon más volt a forgalom ritmusa. „*Mindenki járt mindenkihez, hogy mi van. Nálatok van valaki? Nincs. Nálatok van? Nincs. És olyanok, akik 20 éve itt vannak és nagyon nagynevűek, és nem volt semmi*” (15).

A szezon eleje nagyon gyenge volt, csak július közepétől volt erősödés, de akkor is inkább csak a hétvégéken volt teltház mindenütt, és a vendégek is újra megváltozott, jobban hasonlított a korábbi évekre.

„...Nem olyan hirtelen lettünk tele, hanem szépen fokozatosan kezdtek el jönni a vendégek, mindenki hálás, hogy itt lehet végre, és mindenki mindennek nagyon örül. A dolgozók iszonyúan félték attól, hogy majd mi lesz, megint jönnek ezek az okostónik, és már mindenki felkészült lélekben. De nem ők jöttek, hanem a visszatérő törzsvendégek. Szemben a tavalyival, amikor azt mondtuk, hogy megértjük, aki kiszáll a vendéglátásból. Ez más” (12).

Jelentősen felerősödött az aktív turizmus, sok volt a szervezett (e-bike) biciklitúra, és a Kék-túra útvonalán is rengetegen jártak egész évben. Az előző nyártól eltérően, viszonylag sok volt a kispénzű turista is, akik bementek a vendéglátóhelyekre, de nem költöttek sokat. „*Tehát bejött egy négyfős család és két kis szörpöt ivott, rá volt szólván a gyerekekre, hogy nem lehet többet kérni...*” (15).

A változások lehetséges okairól az interjúk alapján a következőket mondhatjuk. Még mindig nem jöttek a külföldiek, ugyanakkor a hazai turisták közül már sokan külföldre utaztak, és a második nyáron a leköltözési hullám is sokkal gyengébb volt. Ráadásul, akik sok időt töltöttek vidéken, azok is elkerülték a tömeges helyeket, kisebb volt a forgalom a strandokon, az éttermekben is, mint egy átlagos nyáron.

„Július 15-ig az volt, hogy minden csütörtök 12 órától mondjuk szombat 12 óráig az M7-es tele volt, de hogy azok az emberek hova mentek, azt nem tudni, a strandokon nem volt senki, este 6 után mentek le, amikor ingyenes, na, most itt azért 600 meg 800 forint egy strandbelépő, szóval nem a világ pénze” (15).

Az első évben a tavaszi bezártság után a nagy nyári kiszabadulás következett. A második évre normalizálódott a „szükségállapot”, az emberek „nyaraló üzemmód helyett” hosszú távra kezdtek vidéken tervezni, berendezkedni. Ugyanakkor a gazdasági válság mélyült, a SZÉP-kártyák és a bankszámlák is vékonyabbak voltak már, mint az előző nyáron. Így a nyaralótulajdonosok inkább „főzőcskéztek otthon”, és nem mentek az éttermekbe. „*A helyekre nem mentek, azt gondolom, hogy lejöttek a házba, bevásároltak akárhol, mindegy, melyik nagy láncot mondom, és főztek otthon*” (15).

Problémák és megoldások – a vendéglátóhelyek stratégiái

A helyzet tehát folyamatosan változott, és a vendéglátóhelyeknek sok és sokfajta problémával kellett megküzdeniük. Először is a nyitvatartással kapcsolatban ki-

számíthatatlan és meglehetősen hektikus volt a szabályozás. Egyik napról a másikra megváltozhatott (és néhányszor meg is változott) minden. A 2020-as nyáron a járvány következtében a vendéglátásban dolgozók létszáma 40%-kal csökkent,⁶ szinte lehetetlen volt munkaerőt találni a megnövekedett forgalom kiszolgálására. Aki elérhető volt, az városokból (sokszor külföldről hazaköltözve) érkezett, náluk az elszállásolás jelentett sokszor megoldhatatlan problémát.

„...A munkaerő elszállásolása megoldatlan... most már egész nagy környéket végig telefonáltuk, nem csak itt a faluban (...) és nincs, nem tudunk szerezni olyan lakást, ahol nem egy szoba kiadó, hanem egy lakás mondjuk, tehát ahol kulturált körülmények között élhet valaki, aki dolgozni jár” (15).

A 2020-as szezon nem ért véget a szokott időben, augusztus 20. után is jelentős maradt a forgalom. A szokásosnál több étterem a lezárások és a szezon vége ellenére is nyitva tartott, néhány egész télen. Interjúink tanúsága szerint a forgalom fennmaradása mellett ebben más okok is közrejátszhattak. Egyrészt a vendéglátóhelyek tulajdonosai, alkalmazottai közül is többen leköltöztek, nem mentek vissza télen a városi lakhelyükre, fizikailag jelen voltak, ami lehetővé tette a nyitva tartást. A vendéglátóság a következő szezonra is nagy tömeget vártak, vigyázni kellett a dolgozókra, így akit lehetett, megtartottak télen is, s ehhez jól jött a nyitva tartás. A 2021-es nyár azonban, mint azt feljebb bemutattuk, a várokozásokhoz képest jelentős visszaesést hozott, legalábbis a nyár elején. Ez többeknek okozott anyagi problémát.

A 2020-21-es általános, nagymértékű korlátozások időszakában a nyitva tartás különféle stratégiáit találtuk. A fine-dining éttermek többnyire próbálták tartani a színvonalat, az elvitelre árult ételek szokásos tálalását környezetbarát, dizájn csomagolással és különböző marketingötletekkel pótolták. Az egyik sikeres példa az egyik ikonikus Káli-medencei étterem helyben árult (nem kiszállított) #bárhol menüje volt, amit nagyon sokan kipróbáltak.⁷ Egy másik, hagyományosabb, kirándulókra és esküvőkre, családi rendezvényekre szakosodott étterem pizzakemencét vásárolt, és az ételeket az egész térségbe kiszállította. Egy harmadik étteremről a Tapolcai-medencében kiderült, hogy véletlenül üzemi étkezdeként szerepel a nyilvántartásban, így a lezárások idején is hivatalosan folytathatta a működést.

A szálláshelyek jelentős része is nyitva maradt, főleg a vendégházaknak ment jól, ahol a szállóvendégek elszigetelheték magukat. Sokan kert nélküli városi (főleg budapesti) lakásaikból hetekre, hónapokra is „leköltöztek” ezekbe a kertes vidéki házakba a lezárások idején. Ezt lehetővé tette a szabályozásban szereplő kiskapu – üzleti, munka-, vagy oktatási céllal lehetett utazni, megszállni – aminek valóság alapját a gyakorlatban senki nem ellenőrizte. Voltak ugyanakkor olyan szálláshelyek is (főleg a panziótípusúak), amelyek egyrészt a helyi önkormányzat és a lakosság nyomásának engedve, másrészt a dolgozók egészségének védelmében nem használták a kiskaput és valóban bezártak.

Találtunk példákat a járvány következtében létrejövő gyümölcsöző összefogásra is, az egyik ilyen egy sajtkészítő által szervezett együttműködés. A saj-

tos már korábban kiépített a környéken egy vevőkört, akiknek rendszeresen kiszállított, és ebbe a rendszerbe vont be egy borászatot, egy zöldségtermesztő-feldolgozó termelőt, illetve egy süteményekkel, pékárukkal bekapcsolódó éttermet. Az étterem bevonása külön említésre méltó, hiszen korábban a sajtkészítő szállított be nekik, így mondhatni, fordult a kocka. Ugyanebben az étteremben azt is hallottuk, hogy a lezárások alatt ugyanazt a termékmennyiséget vásárolták fel a beszállítóiktól, azért, hogy támogassák őket. Az így felhalmozott készletet, például a sajtokat érlelt változatban, később eladták. Az étterem egyezséget kötött a dolgozóival, hogy a bezárt időszak alatt munkavégzés nélkül is megkapják a teljes havi bérüket. Cserében, amikor kezdődött a nyári szezon, hatnapos munkaheteket vállaltak, így a vendéglátóhelynek nem kellett felvenni még egy alkalmazottat a nyári időszakra. Ez a megegyezés mindkét félnek előnyös volt.

Vidéken a COVID-19 járvány alatt – a leköltözők

„Újra érzem a balatoni lázat, Budapest várhat...”

Tanulmányunkban arra is választ keresünk, hogy miként változott a nyaralótulajdonosok attitűdje, gyakorlata a vidékre költözéssel kapcsolatban, illetve, hogy melyek voltak a változás fő okai és körülményei. Ezekre a kérdésekre egyrészt az online kérdőíves felmérés 45 válasza (azok a válaszadók, akik valamely, a Balaton turisztikai térséghez tartozó településen töltöttek több időt a COVID-19 pandémia első éve alatt), másrészt a Balaton-felvidéki helyi lakosokkal és nyaralótulajdonosokkal készített interjúk segítségével igyekszünk válaszolni.

Kérdőíves adataink alapján teljesen nyilvánvaló, hogy a Balaton környékére költözők esetében a kiinduló település döntően (80%-ban) a főváros és környéke, ami jóval magasabb arány, mint az ország más vidéki térségeibe érkezőknél (41%). Kétféle „vidékhasználati mintázatot” láttunk: az egyik szereplőtípus a COVID-19 járvány első időszakában teljesen leköltözött vidékre, másik részük viszont továbbra is sok időt töltött a kiindulási nagyvárosban (Budapesten), de így is többet járt vidékre, mint korábban, azaz kétlaki, ingázó módon töltötte ezeket a heteket, hónapokat. Természetesen a típusokhoz tartozás nem független a megkérdezett gazdasági aktivitásától: akik alkalmazottként dolgoznak, kevésbé tudták megoldani, hogy teljesen elszakadjanak a nagyvárostól, míg az önfoglalkoztatók és inaktívok (tanulók, nyugdíjasok, háztartásbeliek stb.) nagyobb arányban tudták megoldani a teljes leköltözést a Balaton környékére.

A leköltözést motiváló és lehetővé tevő tényezők

Kérdőíveinkben és interjúinkban is rákérdeztünk a leköltözést lehetővé tevő és az azt motiváló tényezőkre. A Balaton-felvidékre mint népszerű turisztikai és rekreációs térbe sokak jártak a COVID-19 járványt megelőzően is. Többen saját nyara-

lóval rendelkeztek, amiben nyaranta néhány hetet, esetleg minden hétvégét, vagy a teljes szezont töltötték. Nekik nehéz lett volna feladni a városi létet, a városi munkahely és az iskola is helyhez kötötte őket. A teljes leköltözés jellemzően akkor válik lehetővé, amikor még nincs gyerek a családban, ha a gyerekek már függetlenné váltak, ha elérkezik a nyugdíjas kor. A COVID-19 pandémia, illetve a korlátozások időszaka ebben jelentős változást hozott, sokan most próbálhatták ki először a hosszabb, nyaraláson kívüli, dolgos hétköznapiakat is magában foglaló vidéki tartózkodást.

„Amikor a gyerekek kicsik voltak, akkor voltunk talán két és fél hétig egyfolytában. Máskülönből mindig az volt, hogy így ellógtunk, még a hétfőt elcsaltam egy kicsit, de különben ennél hosszabb ideig nem voltunk. Ehhez képest most március óta gyakorlatilag életvitelszerűen itt élünk, úgyhogy mi csak jól jártunk ezzel a Coviddal” (16).

Online felmérésünkben a megkérdezettek több lehetőséget is megjelölhettek a vidékre költözést lehetővé tevő tényezők közül. A válaszadók többségének a távmunka bevezetése nyújtott erre lehetőséget. Az otthonról végezhető munka ráadásul nagyobb mértékben jellemző a Balaton környékére költözőkre, mint az országos minta egészére. Ugyanakkor a távmunka lehetősége sok esetben nem szűnt meg a kötelező távolságtartási rendelkezések elmúltával. A „Covidnak az az előnye megvolt, hogy egy csomó munkahelyről kiderült, hogy megoldható otthonról is” (11). A távoktatás bevezetése is jelentős szerepet játszott, ami viszont a 2021/2022-es tanévre teljesen megszűnt.

Ahogy egyik Balaton-felvidéki interjúalanyunk mesélte:

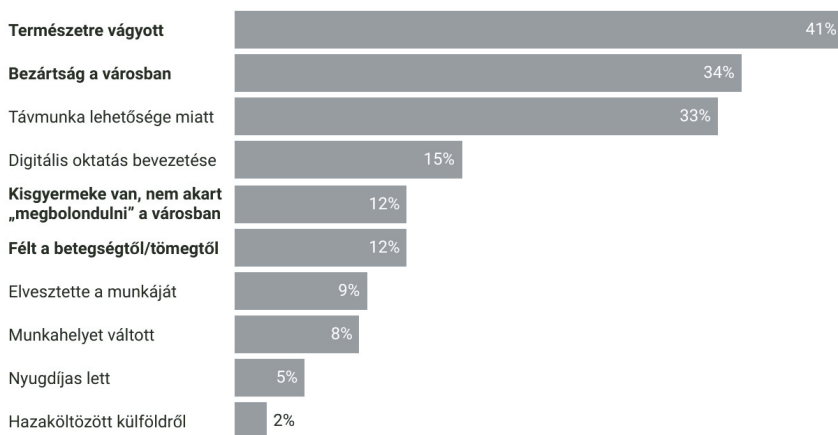
„és megszületett a Covid-társadalom is... De igen, mondják ők is, hogy most leköltöztünk, berendezkedtünk, hogy online élet van, meg mit tudom én. Meg hogy akkor leköltözött a család, de az apa vagy a férj feljár heti három napot, de hogy alapvetően minden az elengedésről szól, meg az online munkavégzésről, tehát nagyon sok ilyet látni itt” (17).

A vidékre költözés motivációit vizsgálva jelentős tényezőként jelenik meg a válaszadók körében a nagyobb, zöldebb tér, a természet közelsége iránti vágy, illetve ezzel párhuzamosan a bezártságtól való félelem. Sokaknak a kisgyermekük miatt volt különösen fontos a bezártság elkerülése, ugyanakkor félték a betegségtől és a tömegetől is.

„Már nagyon elegendem lett a belvárosban lakásból, egyre zöldebb övezetbe próbáltam költözni Budapesten belül. És ott voltunk, hogy alig lehet kimeni a lakásból, és azt se tudjuk, mit kezdünk magunkkal...és igazából a Covid volt, ami így meghozta a számunkra ezt a dolgot” (18).

2. ábra: Miért töltött a COVID-19 járvány alatt több időt vidéken
Why they spent more time in the countryside during the COVID-19 epidemic

N=190

A készítéshez használt program: Datawrapper

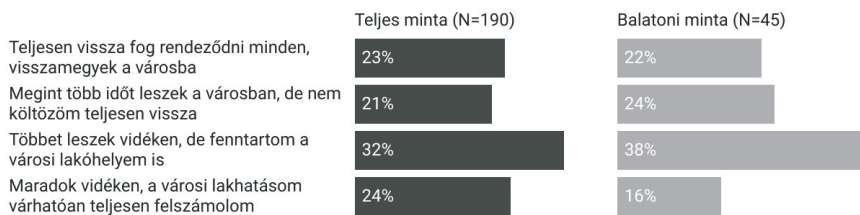
Forrás: szerkesztés saját kutatási eredmények alapján

Jövőbeli tervek

Ami a kérdőívekből nyerhető tanulságok alapján a jövőbeli terveket illeti, a COVID-19 járvány elmúltával a vidéki életet kipróbálók hetede teljesen fel akarja számolni városi lakhatását, és a Balatoni körzetbe költözne, további kétharmad kétlaki életet tervez, mindössze egyötödük mondta azt, hogy teljesen visszarendeződik az életük. Ezzel kapcsolatban két dolgot érdemes kiemelni: egyrészt azt, hogy a teljes mintában többen terveztek végleg vidékre költözni, a balatoni (zömmel fővárosi kiindulású) mintában jóval nagyobb azok aránya, akik megtartanák városi lakóhelyüket is. Ez adódhat abból, hogy a Balaton környékén ingatlanlans vagy ingatlanhasználattal rendelkezők jellemzően tőkeerősebbek, így megtehetik, hogy kétlaki életet tartsanak fent. Másrészt felmerül a főváros ingatlanpiaci fölénye is: egy budapesti ingatlan mindig jó befektetés, s különösen igaz ez mostanában, ezért nem sokan mondanának le róla a Balaton környéki életért cserébe. A kérdőívet kitöltők egyharmada szeretne vidéken házat vásárolni öt éven belül, és további közel egyharmad gondolkodik ezen. Sejthető ugyan, hogy e tervek nem minden esetben valósulnak meg, mégis, ha az így nyilatkozóknak csak a töredéke valóban „leköltözik”, már az is jelentős nyomást gyakorolhat a Balaton környéki ingatlanpiacra, melynek jelei már most is látszanak.

Interjúink tanúsága szerint azok, akik életvitelszerűen maradnak vidéken, de fenntarják a városi lakhelyüket is, olykor az orvosi ellátás minősége, illetve a városban maradt rokonok miatt tesznek így.

3. ábra: Hol tervez lakni a COVID járvány elmúltával?
Where do you plan to live once the COVID epidemic is over?

A készítéshez használt program: Datawrapper

Forrás: szerkesztés saját kutatás eredményei alapján

„Fenntartottuk a budapesti lakásunkat, mert azért nyilvánvalóan tudni kell, hogy az orvosi ellátás szempontjából ég és föld a különbség... Meg hát azért a családnak egy része otthon él. Nem zárjuk le teljesen ezt a világot, de mi életvitelszerűen, úgy gondolom, hogy nem fogunk visszaköltözni Pestre” (16).

Vannak olyanok is, akik a teleket a városban tervezik eltölteni, az év többi részére pedig leköltöznek. Ennek oka sokszor a nyaraló, vidéki ház komfortfokozata.

„Tehát nem hiszem, hogy valaha is le fogok véglegesen költözni, de effektíve utána következő hónapoktól meg jellemzően itt élek. És akkor hét közepén fölmegegyek pár napra, elintézem a dolgaimat, aztán jövök le. Tehát mondjuk úgy, hogy tavasztól őszig itt élek, és utána Budapesten” (19).

Ugyanakkor, az online oktatás végeztével is van lehetőség a helyben maradásra, mivel a Balaton-felvidéken számos olyan iskola működik, amelyek a városból leköltöző társadalmi réteg számára is megfelelőek lehetnek.

„Hát nem tudom, én sok ilyen 6-12 év körüli gyereket látok, akik szintén itt maradtak. Azért 100 km-es körzetben vannak alternatív iskolák is, ha valaki esetleg nem az állami iskolát szeretné. Igen, annyi, hogy Budapesten nagyobb a választási lehetőség, de itt is van. És egyébként meg nem tudom, hogy Budapesten az a nagy választási lehetőség, az mennyire valós” (17).

Ingtatlanpiaci hatások

Pontos adat nem áll rendelkezésünkre a nyaraló- és lakóingatlanok megoszlásáról a Káli-medence falvaiban. A statisztikákból kinyerhető, az állandó, illetve az ideiglenes bejelentésen alapuló adat a különféle adózási és más összefüggések miatt nem megbízható. A Központi Statisztikai Hivatal 2016. évi adatai szerint (KSH 2016) a magyar lakosság által tulajdonolt ingatlanok (összesen több mint 550 000 ingatlan) 12%-a nem volt lakott. Országos szinten a nem lakott ingatlanok 83%-át egyáltalán nem használták, további 12%-át második otthonként, ideiglenesen használták, a maradék 5%-ot pedig egyéb célra (például iroda) hasznosították. A jelen tanulmány fókuszában álló ideiglenes használat az átlagosnál jóval magasabb a Balatont érintő három megyében (Somogy megye 35%, Zala megye 26%,

Veszprém megye 23%). A Balaton Fejlesztési Tanács megbízásából 2020 nyarán településvezetőkkel készített kutatás alapján (Fekete, Dombi, Oláh 2021) a Balatoni Kiemelt Üdülőkörzet egészében átlagosan az üdülőtulajdonosok 26%-a költözött huzamosabb időre a Balaton térségébe a COVID-19 pandémia első hulláma miatti kijárási korlátozások ideje alatt, a növekmény azonban elsősorban a part menti településeket érintette. A Balaton-felvidéken elsősorban a kiterjedt külterületi lakott részekkel (szőlőhegyekkel) rendelkező településeken volt jellemző az üdülőingatlanokba történő tömeges leköltözés (Dörgicse, Pécsely, Szentbékállá) (Fekete, Dombi, Oláh 2021, 350.).

Interjúink tanúsága szerint a Káli-medencében egyes falvak (Kékkút, Salföld) szinte teljesen „elskanzenesedtek”, alig van életvitelszerűen ott lakó valódi helyi lakos (azok nagy része is „bebíró” – vagyis városi beköltöző). A nagyobb falvakban körülbelül a házak felét, harmadát lakják állandóan. A COVID-19 pandémia idején tömegessé váló leköltözés, a vidéki tér – és különösen a már sokak számára korábban is vonzó Balaton-felvidék – felértékelődésének legjelentősebb, egyelőre beláthatatlan következményekkel járó hatása az ingatlanpiac jelentős átalakulása: a kereslet és az ingatlanárak megsokszorozódása. A vonatkozó statisztikák és megfigyeléseink, interjúink tanúsága szerint ez a folyamat is készülődött már néhány éve, tehát nem új, de a COVID-19 jelentősen felgyorsította, új szintre emelte.

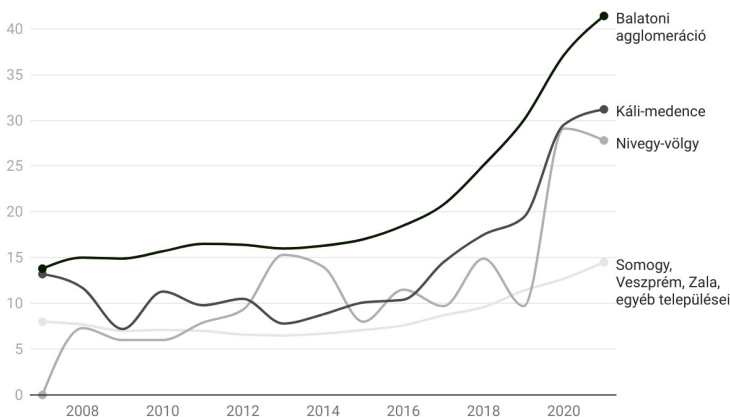
A KSH által gyűjtött eladási átlagárak alapján azt láthatjuk, hogy Somogy, Veszprém és Zala megye településeinek ingatlanárjai 2007 és 2021 között lassú emelkedést, inkább stagnálást mutattak. Ezzel szemben a Balaton térségében az árak háromszorosukra emelkedtek ugyanebben az időszakban. Ha szűkebb Balaton-felvidéki területeket vizsgálunk, akkor is szembetűnő az emelkedés. A Káli-medencében a lassú növekedés időszaka után megfigyelhetünk egy kiugróan erős növekedést 2020-ban, de a turisztikai szempontból kevésbé népszerű Nivegy-völgyet⁸ tekintve is feltűnő az áremelkedés (3. ábra), különösen, ha nemcsak a hivatalos statisztikát, hanem a kínálati árakat is nézzük.

A rendkívüli változást interjúink is alátámasztják. Az ingatlanok iránti kereslet az elmúlt két évben jelentős mértékben megnőtt. Az árak többszörösükre emelkedtek, de még így is minden eladó ingatlan gazdára talál. „... Mindenki azon röhögött, hogy az utolsó sufnit is eladták, amit húsz éve nem tudtak” (15). Mára alig maradt megvásárolható ingatlan, az is horror áron, az ingatlanpiac „beállt”.

„Itt a faluban, amik vannak eladó házak, 60 és 100 millió forint között. És romok. Ezt ki tudja megfizetni? Sem az átlag, sem a középosztály nem tudja megfizetni. Nyilván ezek olyan pénzek, amiért a helyi, ha eladja, akkor akár három faluval arrébb, vagy az ország másik tájegységén harmadannyiért kap egy másikat, és a maradékból jobb lesz az életszínvonal” (15).

Interjúalanyaink szerint sok olyan vásárló is volt, akik a COVID-19 járvány első hulláma alatt (2020-ban) ingatlant vett, többször bele is kezdett a felújításába, de egy idő után nem jelent meg többet. Belőlük általában nem vált beköltöző,

4. ábra: Eladott ingatlanok átlagára (M Ft) 2007-2021 között
Average price of sold properties (HUF million) between 2007 and 2021

Forrás: KSH • A készítéshez használt program: Datawrapper

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés

sokszor még nyaralós sem. „...kik azok, akik megveszik ezeket a házakat, mihez kezdenek velük - sok 2020-as vásárló 2021-re eltűnt, megvette a házat, telket, tervet csinált, esetleg el is kezdett építkezni, felújítani, de aztán egyszer csak nem jött többet.” (I5)

Olyan vásárlók is voltak, akik befektetési céllal ruháztak be, üzleti lehetőségként kezelték a területet, tekintet nélkül a hely értékeire, történetére, a „hely szellemére”. Többen ezt a jelenséget „hideg pénznek” nevezik, aminek megjelenése a régebbi óta itt élőkben félelmet kelt.

„Mi most nagy félelemmel nézzük a tőkebeáramlást. Az a fajta felvásárlás, ami eddig nem volt. Tavaly óta duplájára nőttek az ingatlanárak, és azért, mert bármit el lehet adni. És az veszi meg, akinek semmi köze. Tehát aki már nem azt a szellemet látta benne, amit még mi is meg tudtunk látni nyolc éve. (...) Eddig, azt gondolom, hogy bár felkapott volt ide járni öt éve is, és divatos volt, de a vásárlási kedv, az még csak abban volt meg, aki ezt a lüktetést, szellemet érzékelte, hogy ezzel volt kapcsolatban, legalábbis nagyobb részt. Ami idén nagyot változott, hogy most abszolút hideg pénz áramlik ide. És ez ilyen gyilkosan hat szerintem, ez öli meg leginkább majd ezt a szellemet” (I10).

Az ingatlanárak meredek emelkedésének hosszú távú negatív hatásai vannak. Mivel nagy a kereslet, akármilyen magas áron el lehet adni az ingatlanokat, az elérhető árú ingatlanok eltűnnek a piacról. Ennek következményeként a helyi fiatalok kiszorulnak az ingatlanpiacról, nem tudnak önálló ingatlant vásárolni, el kell hagyniuk a környéket, és így felgyorsul az elvándorlás folyamata. *“A saját falujukban nem tudnak egy házat venni, mert a pestiek vagy külföldiek annyira feltölték az árakat, hogy ilyen abnormálisak teljesen. És a helyiek, akik szeretnének itt maradni, azok nem tudnak. Én teljesen megértem, ha ez frusztrációt okoz” (I11).*

“Nagyon sok a bevándorló. A régi házakat, mindent megveszik, aztán most a házaknál is nagyon fölverték az árakat, rettenetesen. Mert a gyerekek is akarnak házat venni, de nem tudnak, mert egy ilyen kis lerobbant valami ház, múltkor megkérdeztük, az is 57 millió volt. Hát miből? És akkor még át is kell építeni, mert az egész hátulja le volt szakadva. Sok ház van eladó, csak nagyon drága. Egy telket néztünk meg ott a hegy felé, a falu végén. Tiszta dzsumbuj. És 18 millió csak egy telek. És mondta is a polgármester a gyerekeknek, hogy most várni kellene pár évet, mert most annyira felvitték a házak árát, hogy érdemes várni, míg kicsit panganak lefelé az árak. Mert van több ház, csak drágák” (I13).

Emellett azok sem tudnak ideköltözni, akik szívesen lagnának állandó jelleggel ezeken a területeken, viszont nincs sok pénzük.

„... jó lenne, hogy ha több ilyen fiatal költözne ide – mint mondjuk mi, csak az a baj, hogy mindennek nagyon felment az ára, és akinek csak pár millió forintja van, az már nem tud itt venni egy romot sem... Hogy fognak így ide még fiatalok jönni, tehát csak ilyen nagybefektetőket látok mostanában...” (I12).

Ha a helyi fiatalok és az életmódvándorok – új teret kereső, életformaváltásban lévő városi kiköltözők – is kiszorulnak az ingatlanpiacról, az a Balaton-felvidék elskanzenesedését, üdülőfaluvá válását, a helyi életvilág, a komplex, sokrétű társadalom és kultúra szétesését vetíti előre.

Az ingatlanpiaci helyzet okozta hosszú távú problémák megelőzése, mérséklése érdekében több települési önkormányzat is építési tilalmat vezetett be, ugyanakkor ez korlátozott eszköz: a felújításokat nehéz megakadályozni, és a „tűzi víztárolók”⁹ is tovább épülnek. „Vannak próbálkozások, tehát hogy a polgármester mondjuk, ilyen építésstopot vezetett be, de tehát, hogy valakit ez se állít meg, és kifizeti a büntetést” (I12).

Következtetések

Tanulmányunkban arra kerestük a választ, hogy miként alakult a vidéki turizmus és vendéglátás helyzete a járvány alatt a Balaton-felvidéken, és hogyan változott a nyaralótulajdonosok attitűdje és gyakorlata a vidékre költözéssel kapcsolatban. A kutatás eredményei alátámasztották a nemzetközi szakirodalomban bemutatott tapasztalatokat, amelyek szerint a COVID-19 pandémia felerősítette a korábban már megfigyelhető tendenciákat, vagyis a természet, a nyugodt környezet, a vidéki élet, valamint a második otthon mint az élet alternatív tere iránti növekvő érdeklődést, legalábbis azok körében, akik ezt megengedhetik maguknak.

A pandémia alatt vidéken tartózkodók szerepe fogyasztói csoportként számottevő volt. A nemzetközi szakirodalommal (Guimond, Simard 2010) összhangban, a második otthonok használata a fogadó térség szolgáltató jellegét erősí-

tette. A COVID-19 járvány, a jogszabályi környezet és ennek nyomán a forgalom, illetve a vendégkör nehezen kiszámítható változásai jelentős kihívások elé állították a vendéglátókat. Az első, 2020-as szezonban a Káli-medence ízelítőt kapott az igazi tömegturizmusból. A lezárások miatt sokan úgy érkeztek ide, hogy nem voltak tisztában a hely értékeivel, szokásaival, a rekordforgalomhoz így rengeteg nehézség, feszültség társult. Ugyanakkor a szezon jelentősen megnyílt a leköltözők miatt. A második, 2021-es szezonra jelentősen csökkent a forgalom, változott a dinamikája, és a közönség is visszarendeződött. Ebben az állandóan változó környezetben a Balaton-felvidéken működő vállalkozások számára a fennmaradás, fejlődés csak új, innovatív megoldások, szolgáltatások létesítésével, fokozott alkalmazkodókészséggel és -képességgel volt lehetséges.

A Balaton-felvidéken tapasztalt vidéki dzsentrifikáció erősödésének hátterében strukturális változások és egyéni motivációk is tetten érhetők. A dzsentrifikációt lehetővé tevő strukturális változások közül kiemelkednek a munka világát érintő változások (a rugalmas, atipikus és távoli munkavégzés elterjedése, különösen a kreatív és szellemi munkák terén), valamint az IKT fejlődésével kapcsolatos tényezők (digitális oktatás, virtuális kapcsolattartás, vagy akár az online vásárlás, kultúrafogyasztás lehetősége). A vidékre költözés, vidékre menekülés motivációit illetően, összhangban a szakirodalommal (Pitkänen, Lehtimäki, Puhakka 2020), a pandémia következtében a mi mintánkban is fontos szerepet kapott a természet, a tágasabb, tisztább, zöldebb tér, a nyugodt környezet felértékelődése. Mindezek sok olyan városi ember, család számára tették lehetővé a folyamatos vidéki tartózkodást, akiknél ez a lehetőség korábban fel sem merült.

A kutatás eredményei szerint azok körében, akik a pandémia alatt kipróbálták a tartós, vagy a kétlaki életet a Balaton környékén, viszonylag mérsékeltébb az állandó vidékre költözési szándék, mint a más vidéki térségekbe menekülők körében, többen terveznek kétlaki megoldásokat. A „visszarendeződés” mellett szól a közszolgáltatások szűkebb kínálata, nehezebb elérhetősége, amire más kutatások (Back 2020; Sulak, Türk 2022) is rávilágítanak: amikor a vidéki tartózkodás már nem a nyárra vagy a hétvégékre korlátozódik, akkor egyre fontosabbá válnak a (sokszor hiányzó) szolgáltatások, úgymint az orvos, az üzletek vagy a kulturális és társadalmi érintkezések lehetősége. Ezek elérhetők vidéken is, de sokszor több utazással és/vagy gyengébb minőségben és választékban.

Fontos eredményünk, hogy a Balaton-felvidékre ideiglenesen vagy tartósan költözők mellett az elmúlt néhány évben megjelent a befektetői ingatlanvásárlás is, erről a tendenciáról más kutatások is beszámoltak (Wu, Gallent 2021). Ez a folyamat jelentős árfelhajtó hatással bír, felgyorsítva a térség lakosságcseréjét, dzsentrifikációját. Turisztikai szempontból a 2020-as nyarat tekinthetjük egyfajta kilengésnek, amely azonban nem térítette el turisztikai dzsentrifikáció hosszabb ideje megfigyelhető folyamatát, sőt az ingatlanárak meredek emelkedésén jól látható, hogy – a nemzetközi trendekkel (Åberg, Tondelli 2021, Smith et al. 2021) összhangban – az elit/felső osztály további térnyeréséről beszélhetünk.

Kérdésként merül fel, hogy a fogadó területek döntéshozói hogyan pozícionálják magukat a második otthonnal rendelkezők körében, mennyire szeretnék és tudják ezt a kört jövőbeni helyi lakosként látni, illetve ehhez milyen szabályozást, korlátozást és fejlesztéseket terveznek, különösen a közszolgáltatások, infrastruktúra területén. Mindez azért is fontos, mert – ahogy ez az 1990-as évek szuburbán fejlesztéseinél látszott – a települések egyéni stratégiái sokszor a közjő ellenébe mennek: a túlzott fejlesztés következtében fennáll a veszélye annak, hogy ezek a vidéki terek veszítenek természeti és kulturális értékeikből, és ezáltal vonzerejükből is.

Jegyzet

- 1 A cikkben mottóként szereplő idézetek az alábbi slágerekből származnak: 1.) Németh Lehel, Felföldi Anikó: Nekem a Balaton a Riviéra, 2.) KFT: Balatoni nyár, 3.) 4F Club: Balatoni láz.
- 2 A Káli-medence a Balaton-felvidék egy sajátos mikroklímájú és kulturális jellegzetességekkel bíró tájegysége, melyet hét település alkot. Kővágóörs, Köveskál, Szentbékálla, Mindszentkál, Kékkút, Salföld, Monoszló és Balatonhenye tartoznak szorosan ide, de kutatásunkban kitekintünk a környező vidékre is.
- 3 A turizmus számos módon definiálható, ezért mi az ENSZ Turisztikai Világszervezetének meghatározását használjuk mint a turisztikai élményt nyújtó tevékenységek és iparágak átfogó gyűjtőfogalmát. "A turizmus olyan társadalmi, kulturális és gazdasági jelenség, amely az emberek személyes vagy üzleti/szakmai céllal történő, a megszokott környezetükön kívüli országokba vagy helyekre történő utazását jelenti. Ezeket az embereket látogatóknak nevezzük (akik lehetnek turisták vagy kirándulók; rezidensek vagy nem rezidensek), és a turizmusnak köze van a tevékenységeikhez, amelyek közül néhány turisztikai kiadásokkal jár" (UNWTO 2010,1.).
- 4 Forrás: <https://www.valaszonline.hu/2021/06/15/balaton-gasztronomia-turizmus-koronavirus-korkep/> (Letöltés: 2022. 02. 10.)
- 5 Forrás: <https://24.hu/belfold/2020/03/20/a-balatonhoz-menekulnek-a-virustol-tarto-budapestiek/> (Letöltés: 2022. 02. 10.)
- 6 Forrás: <https://www.valaszonline.hu/2021/06/15/balaton-gasztronomia-turizmus-koronavirus-korkep/> (Letöltés: 2022. 02. 04.)
- 7 „Köszönjük a sok kedves szót, a visszajelzéseket, amiből rengeteg van, hogy sokan mindhárom nap jöttek, hogy sokan egy nap többször, hogy gyakori a parkolóban az autóban ebéd, aztán vissza a desszert - kávé körért, s újra autó... Kis covid szürreál!” 2021 március Forrás: <https://www.facebook.com/page/703003166457383/search/?q=covid> (Letöltés: 2022. 02.06.)
- 8 A Nivegy-völgy települései: Tagyon, Szentantalfa, Balatoncsicsó, Szentjakabfa, Óbudavár.
- 9 A „túzi víztározók” hivatalos elnevezés a gyakorlatban kerti medencéket takar.

Köszönetnyilvánítás

Tanulmányunk a „Lo-Káli, Mítosz és realitás, helyi élelmiszerrendszer a 'Magyar Provence'-ban - diskurzusok, termelőik, vásárlók és társadalomgazdasági hatások", K- 129097, és a „Megtestesült vezetés az ellátási lánc teljesítmény és kapcsolatok javítására” című, FK – 135460 témaszámú, NKFIH által finanszírozott kutatások, illetve a „Vidéki dzsentrifikáció és falusi turizmus a pandémia idején” című, 1 001 407 témaszámú, ELKH által finanszírozott kutatás keretében valósult meg.

A tanulmány elkészültéhez a Pécsi Tudományegyetem Település és Társadalom Kutatóközpontja keretében, az EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00007 azonosítószámú, "Tehetségből fiatal kutató. A kutatói életpályát támogató tevékenységek a felsőoktatásban", valamint a „A vidéki dzsentrifikáció szerepe a településfejlesztésben” című (FK-138098), NKFIH által finanszírozott kutatás járult hozzá.

A tanulmányban elemzett részletes ingatlanpiaci adatokat Székely Gáborné (KSH) bocsátotta rendelkezésünkre, amit ezúton is köszönünk!

Irodalom

- Åberg, H. E., Tondelli, S. (2021): Escape to the Country: A Reaction-Driven Rural Renaissance on a Swedish Island Post COVID-19. *Sustainability*, 22., 12895. <https://doi.org/10.3390/su132212895>
- Alipour, H., Olya, H. G., Hassanzadeh, B., Rezapouraghdam, H. (2017): Second home tourism impact and governance: Evidence from the Caspian Sea region of Iran. *Ocean & Coastal Management*, 136., 165-176. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2016.12.006>
- Back, A. (2020): Temporary resident evil? Managing diverse impacts of second-home tourism. *Current Issues in Tourism*, 11., 1328–1342. <https://doi.org/10.1080/13683500.2019.1622656>
- Balaton Fejlesztési Tanács (2020): A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet Hosszú Távú Területfejlesztési Konceptiója 2014-2030 Helyzetelemzés. https://balatonregion.hu/wp-content/uploads/2020/11/2np_1_-melleklet_helyzetelemzes.pdf (Letöltés: 2022. 01. 20.)
- Cocola-Gant, A., Gago, A., Jover, J. (2020): Tourism, gentrification and neighbourhood change: an analytical framework. Reflections from Southern European cities. In: Oskam, J. (ed.): *The Overtourism Debate*. NIMBY, Nuisance, Commodification. Bingley, Emerald, 121–135. <https://doi.org/10.1108/978-1-83867-487-820201009>
- Cocola-Gant, A. (2018): Tourism gentrification. In: Lees, L., Phillips, M. (eds.): *Handbook of Gentrification Studies*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham and Northampton, 281–293.
- Cohen, E. (1984): The Sociology of Tourism: Approaches, Issues, and Findings. *Annual Review of Sociology*, 10., 373–392. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.10.080184.002105>
- Fekete K., Dombi G., Oláh M. (2021): Önkormányzati válságkezelés a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben, a COVID-19-járvány első hullámában. *Területi Statisztika*, 3., 337–355; <https://doi.org/10.15196/TS610304>
- Glass, R. (1964): *London: Aspects of Change*. MacGibbon and Kee, London
- Guimond, L., Simard, M. (2010): Gentrification and neo-rural populations in the Québec countryside: Representations of various actors. *Journal of Rural Studies*, 4., 449–464. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2010.06.002>
- Hines, J. D. (2010): Rural gentrification as permanent tourism: The creation of 'New' West Archipelago postindustrial culture space. *Environment and Planning*, 28., 509–523. <https://doi.org/10.1068/d3309>
- Huete, R., Mantecón, A. (2012): Residential Tourism or Lifestyle Migration: Social Problems Linked to the Non-Definition of the Situation. In: Moufakkir, O., Burns. P. (eds.): *Controversies in Tourism*. CABI Publishing, 160-173. <https://doi.org/10.1079/9781845938130.0160>
- Janoschka, M., Haas, H. (2014): *Contested Spatialities, Lifestyle Migration and Residential Tourism*. Routledge, London, New York
- Kovács I. (2012): *A vidék az ezredfordulón: A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai*. Argumentum Kiadó, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont (Szociológiai Intézet), Budapest
- KSH (2016): *Mikrocenzus 2016. Lakáskörülmények*. https://www.ksh.hu/mikrocenzus2016/kotet_7_la-kaskorulmenyek?msclkid=406096bccf6311ec931e0cefd537011 (Letöltés: 2022.02.10.)
- Larsson, L., Müller, D. K. (2019): Coping with second home tourism: responses and strategies of private and public service providers in western Sweden. *Current Issues in Tourism*, 16., 1958–1974. <https://doi.org/10.1080/13683500.2017.1411339>

- Madarász E., Raffai Cs. (2020): Belföldi az új külföldi? In: Sulyok J., Papp Zs. M., Formádi K., Fehérvölgyi B. (szerk.): *Balaton vihar előtt és után - A térség, mint élettér, és mit turisztikai úti cél aktuális kihívásai*. Balatoni Turisztikai Kutatóintézet tanulmánykötet, Veszprém, 46–54.
- Michalkó G., Balizs D., Kiss É., Huszár S. F., Sik A., Karácsonyi D. (2017): A vidékiesség vonzásában: a nagyvárosi agglomerációk láthatatlan turizmusa Magyarországon. *Tér és Társadalom*, 3., 44–61. <https://doi.org/10.17649/TET.31.3.2853>
- Mowl, G., Barke, M., King, H. (2020) Exploring the heterogeneity of second homes and the 'residual'-category. *Journal of Rural Studies*, 79., 74–87. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.08.016>
- Müller, D. K. (2021): 20 years of Nordic second-home tourism research: a review and future research agenda. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 1., 91–101. <https://doi.org/10.1080/15022250.2020.1823244>
- Nemes G., Orbán É., Tomay K. (2022): Meghasadt valóságok– dilemmák a vidéki turizmus szerepéről a területi alapú fejlesztésben. *Szociológiai Szemle*, 1. (megjelenés alatt)
- Phillips, M. (1993): Rural gentrification and the processes of class colonisation. *Journal of Rural Studies*, 2., 123–140. [https://doi.org/10.1016/0743-0167\(93\)90026-G](https://doi.org/10.1016/0743-0167(93)90026-G)
- Phillips, M. (2009): Counterurbanisation and Rural Gentrification: an Exploration of the Terms. *Population, Space and Place*, 16., 539–558. <https://doi.org/10.1002/psp.570>
- Pitkänen, K., Lehtimäki, J., Puhakka, R. (2020): How do rural second homes affect human health and well-being? Review of potential impacts. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18., 6748. <https://doi.org/10.3390/ijerph17186748>
- Roca, Z. (ed.) (2016): *Second home tourism in Europe: Lifestyle issues and policy responses*. Routledge, London, New York
- Smith, N. (1996): *The New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City*. Routledge, London, New York
- Smith, D. P., Phillips, M., Culora, A., Kinton, C. (2021): The mobilities and immobilities of rural gentrification: Staying put or moving on? *Population, Space and Place*, 7., 2496. <https://doi.org/10.1002/psp.2496>
- Solana-Solana, M. (2010): Rural Gentrification in Catalonia, Spain. A Case Study of Migration, Social Change and Conflicts in the Empordanet Area. *Geoforum*, 3., 508–517. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2010.01.005>
- Sulak, B., Türk, E. (2022): Rural dynamics of second home trends in the Eastern Black Sea Region. *Journal of Rural Studies*, 89., 35–44. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.11.011>
- UNWTO (2010): *International Recommendations for Tourism Statistics 2008*. United Nations Publication, New York
- Urry, J., Larsen, J. (2011): *The Tourist Gaze 3.0*. Sage, London
- Wu, M., Gallent, N. (2021): Second homes, amenity-led change and consumption-driven rural restructuring: The case of Xingfu village, China. *Journal of Rural Studies*, 82., 391–403. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.01.036>
- Zukin, S. (1987): Gentrification: Culture and Capital in the Urban Core. *Annual Review of Sociology*, 13., 129–147. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.13.080187.001021>

Források

- Központi Statisztikai Hivatal Tájékoztatási Adatbázis (2019, 2020, 2021) <https://statinfo.ksh.hu/Statinfo/themeSelector.jsp?lang=hu>
- Központi Statisztikai Hivatal Mikrocenzus 2016 https://www.ksh.hu/mikrocenzus2016/mikrocenzus_fogalma

MELLÉKLET

1.táblázat: Az interjúk jegyzéke

Interjú kódja	Szereplő típusa	List of interviews Szereplő		Interjú időpontja
		neme	Eletkori kategória	
I1	Vendéglátós	Nő	60+	2021.06.03.
I2	Vendéglátós	Nő	30-60	2021.06.04. és 2021.10.01.
I3	Vendéglátós	Nő	30-60	2020.08.28
I4	Beköltöző	Férfi	60+	2021.10.01.
I5	Vendéglátós	Nő	30-60	2021.10.01
I6	Beköltöző	Férfi	30-60	2021.10.01
I7	Beköltöző, termelő	Férfi	30-60	2021.06.03.
I8	Beköltöző	Férfi	30-60	2021. 10. 01.
I9	Beköltöző, termelő	Férfi	30-60	2021.06.05
I10	Vendéglátós	Férfi	30-60	2020.08.27. és 2021.06.04.
I11	Nyarlótulajdonosok	Férfi	30-60	2020.11.06
I12	Beköltöző	Nő	30 alatt	2021.10.02.
I13	Helyi lakos	Nő	60+	2021.10.01
I14	Vendéglátóhely munkatársa	Nő	30 alatt	2021.10.01
I15	Beköltöző	Nő	30-60	2021.06.13
I16	Vendéglátós	Nő	60+	2020.11.06
I17	Polgármester	Férfi	30-60	2020.08.26
I18	Vendéglátós, szervező	Nő	60+	2021.06.03
I19	Beköltözők	Férfi + Nő	30-60	2021.06.27
I20	Nyarlótulajdonos, vendéglátós	Nő	60+	2020.11.07
I21	Polgármester	Férfi	60+	2020.11.06
I22	Termelő	Nő	30-60	2020.11.06
I23	Szálláshely-tulajdonos	Férfi	30-60	2021.10.02
I24	Beköltöző	Nő	30-60	2021.10.02.
I25	Vendéglátós	Férfi	30-60	2020.08.29
I26	Termelő	Nő	30 alatt	2021.06.03
I27	Vendéglátós	Nő	30-60	2020.08.30
I28	Beköltözők	Férfiak	30-60	2020.11.04
I29	Vendéglátós	Férfi	60+	2021.06.04
I30	Vendéglátós	Nő	30-60	2021.06.04
I31	Vendéglátós	Nő	30-60	2021.06.04.
I32	Helyi lakos, falugondnok	Férfi	30-60	2021.10.01.

Forrás: a szerzők saját szerkesztése